

ଆଦିବାସୀ ଗାୟତ୍ରୀବାଳା ପଣ୍ଡା

ତମ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଫରଫରହେଇ
ପତାକା ଉଡ଼ିଲାବେଳେ
ଭୁଲୁଁରେ ଛିଡ଼ାହେଇ
ତମେ କ'ଣ ଭାବ
ଦେଶ ବିଷୟରେ !

ଫରଫରହେଇ ପତାକା ଉଡ଼ିବା
ହେଇପାରେ ଗୋଟେ ନାଁ, ଉଷ୍ଣବର
ଏଇ ଯେମିତି ଜାନୁଯାରୀ ଛବିଶ
କି ଅଗଞ୍ଜ ପନ୍ଥର ।
ତମେ ଯାହା ବୁଝ ସ୍ଵାଧୀନତାର ଅର୍ଥ
ଅର୍ଥ, ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରର
ଆମେ ବୁଝୁନା, ବୁଝିପାରୁନା ।

ସେତିକି ମଗଜ ଥିଲେ ସିନା !

ନଈପଡ଼ି ଶାଳପତ୍ର
ଗୋଟେଇଲାବେଳେ
କାନ୍ଧରେ ଛୁଆ ଝୁଲେଇ
ପାହାଡ଼ ଚଢ଼ିଲାବେଳେ
ଉଳଙ୍ଗହେଇ ଝଣ୍ଟାରେ
ଗାଧେଇଲାବେଳେ
ପେଟେ ହାଣ୍ଡିଆପିଲ
ମାତାଳ ନାଚିଲାବେଳେ
ଶାକାର ପଛରେ ବିକୁଳ ବେଗରେ
ଧାଇଁଗଲାବେଳେ
ତମ ହାଇ ପିକ୍ଲେ କ୍ୟାମେରାରେ
ଯୋର ଫଟ ଉଠେଇନିଆ ଆମର
କୌଶଳରେ
ତାର ଭାଉ କେତେ, ଦେଶବିଦେଶରେ ?
ଜଣିବା ଆସେନା ଆମର ଦର୍କାରରେ ।

ଫଟ ଝୁଲୁଥାଏ ବନ୍ଦେଇହେଇ
ତମ ବୈଠକ ଘରେ,
ହୋଟେଲରେ, ଅଫୀସରେ,
ହୋଟିଂହେଇ ବିମାନବନ୍ଦରରେ
ଓ ରାଜରାସ୍ତାରେ ।
ଆମରି ଫଟ, ଆମେ ଦେଖିପାରୁନା
କେବେହେଲେ ।

ଯେମିତି ଦେଶ ଆମର,
କୋଉଁଠି ଥାଏ କେଜାଣି ମାନଚିତ୍ରରେ !

ଆମପାଇଁ ଦେଶ ବୋଲିଲେ
କିଆ, କେନ୍ଦ୍ର, ଶାଳ, ମହୁଳ
ଆମପାଇଁ ଦେଶ ବୋଲିଲେ
ଝଣ୍ଟା ପାଶି, ଭୁମା, ତଙ୍ଗର,

ଆମପାଇଁ ଦେଶ ବୋଲିଲେ
ଗଛ କୋରଡ଼, ଚେରମୂଳ, କୁରେଇ ଫୁଲ ।

ଦେଶ ତମର ପତାକାହେଇ
ତମ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ
ଫରଫର ଉଡ଼ିଲାବେଳେ
ଆମ ମୁଣ୍ଡଉପରେ
ଚକ୍ର କାହୁଆନ୍ତି ଶାର୍ପଣାଦଳ ।

ଦେଶ ତମର ଜନ-ଶଣ-ମନ ହେଇ
ଚୋଖା ସୁର ଧରିଆସିଲାବେଳେ
ଆମେ ଧାଉଥାଉ ଧଇଁସଇହେଇ
ବାଘ ପଛରେ, ଯିଏ
ଝମିନେଇଥାଏ ଆମ ଆହାର ।

ଦେଶ ତମର ବତିଶ ବାଇ ପଚିଶ ହୋଟିଂରେ
ଆଖି ଝଲାଇ ଦେଲାବେଳେ
ଆମେ ଖୋଜି ବାହାରିଆଉ ନିଜକୁ
ଜଙ୍ଗଳ ଭିତରେ ।

ଦେଶ ତମର ଭବ୍ୟ ଏମଣ୍ୟୁ ହେଇ
ପାଇଲରେ ଲଚକି ରହିଲାବେଳେ
ଜୀବନ ଲମ୍ବିଥାଏ ଆମର
କେବେ ଶୁଣିଲା ଆଂବଗାକୁଆଗାଏ
ତ କେବେ ଫାଲେ ପାଚିଲା କେନ୍ଦ୍ରରେ ।

ତମେ ସଭ୍ୟସମାଜର ଅଧିବାସୀ
ଆମେ ଆଦିମ ଅଧାମ ଆଦିବାସୀ
ସତ ବୋଲିଲେ ଏତିକି, ନଥିପତ୍ରରେ ।

ଚିପଚିହ୍ନ ଗାୟତ୍ରୀବାଳା ପଣ୍ଡା

ଆଖିତୋଳାରେ ଦବିରହିଥିବା
ମର୍ମାନ୍ତିକ କୋହ ଭିତରୁ ସେ ବାହାରେ
କାକୁସ୍ତ ଓ ବିଚଳିତ,
ଜାଣିନଥାଏ
ନକ୍ଷାଲ ଶୁଳିରେ ମୃତ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ
କେତେବେଳେ ମିଳିଲା କ୍ଷତିପୂରଣ
କାଗଜପତ୍ରରେ ପ୍ରାୟ ସ୍ଵାକାରୋଛି ପାଂଚଲକ୍ଷର
ନେଇ ସାରିଥାଏ ସର୍କାର ।

ଚିପରୁ ଛାଡ଼ିଆସେ ସ୍ୟାହୀର ରଂଗ
ବଞ୍ଚାରୁ ଚାଉଳ
ପଡ଼େଣାଙ୍କ ମନରୁ ସମବେଦନା
ପିଲାଙ୍କ ଖଙ୍କା ପେଚିତରେ
ନାହୁଥାଏ ଭୋକର ଶୃଗାଳ
ଲମ୍ବ କୃମିପୋକ ଦୁର୍ଗାର
ଗଡ଼ିବାଲିଥାଏ ସଂସାର
ସ୍ଵଳ୍ଳକ ଥାଏ ସର୍କାର ।

ସତିବାଳୟରେ, କବେରାରେ, ଥାନାରେ
ମୁକ୍ତ ଓ ନିର୍ବେଦ ପଢ଼ିଥାନ୍ତି ଲକ୍ଷନକ୍ଷ ଚିପଚିହ୍ନ
କୋରକାଳୁ ହଜିପାରିଥିବା ନାଁ
ଯେତେବେଳେ ଶୁମୁରିଶୁମୁରି କାନୁଥାନ୍ତି

ମତେ ଲାଗେ ଦିନେ ମୁଁ ବି
ସେମାନଙ୍କ ଆଖିର ନିରାହତାକୁ
ଡ଼ିରାଦେଇ ବସନ୍ତ
ଶୁଣେ ତାଙ୍କର ମର୍ମସର୍ଣ୍ଣ ହାହାକାର,
ବିକଳ ଚିନ୍ତାର
ପ୍ରଶ୍ନ ପରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପାଳଟନ୍ତି ମୁଁ
ସେମାନେ ଉଠଇର
କୋଳାହଳରେ ଫାଟିପଡ଼ନ୍ତା ରାଷ୍ଟ୍ରାଘାଗ
ରୁମ ଚାଙ୍ଗକୁରି ଉଠନ୍ତା, ସମୟର ।

ସେଇ କାଂଦ ପାଲଟି ଯାଆନ୍ତା
ଦୁର୍ବିଷ୍ଣ ଓ ମୁଳିଖୋର
ଜୀବନ୍ତ ଓ ଭୟାନକ ସତ୍ୟମାନେ
ସହଜରେ ମିଥ୍ୟା ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପାରିଥିବାର
ଚମକପ୍ରଦ ବୟାନ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିପଚିହ୍ନରୁ ଉଠିଆସନ୍ତେ
ସଳିଲା ମାରାଣ୍ଟି, ଦୁଃଖୀ ନାହାକ
ଡମରୁ ତାଣ୍ଟି, ଗଜାନନ ଆଚାର୍ୟ
କହନ୍ତେ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତ
ଆମରୁଁ ନିଆୟାଇଚି ଆଂଗୁଠି ଛାପ
ଆମକୁ ଫେରାଇ ଦିଅ
ଆମର ଅସନା ଓ ଅସଜଢା ଭାଗ୍ୟ
ଆମେ ମୃତ ନୁହଁ, ଆମେ ଜୀବିତ

ଆମେ ମୃତ ନୁହଁ, ଆମେ ଜୀବିତ ।

କବି

ଗାୟତ୍ରୀବାଳା ପଣ୍ଡା

ଯୋଉଠି ଯୋଉଠି ଝୁଣ୍ଡପଡ଼େ
ସେଇଠୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ କବିତା ।

କବିତା ମାନେ
ବାପପରି ଫେରିପଡ଼ିବା ଅତକ୍ରତ, ସମୟର
କବିତା ମାନେ
ସରୁନଥିବା ଜଙ୍ଗଲର କିର୍କିଟ୍ ଅଂଧାର
କବିତା ମାନେ
ତୁଳୁତ୍ତାତୁଳୁତ୍ତା ଭାରିପଡ଼ିବା ଆକାଶର
କବିତା ମାନେ
ସେଇସବୁ ଚାହାଣୀର ଛାପିଛାପିକା କୌତୁଳ୍ୟ ।

ଯୋଉଠି ଯୋଉଠି ଝୁଣ୍ଡପଡ଼େ
ସେଇଠୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ କବିତା
ଗୋହାଗୋହା ଶବ,
ଶବର ଇତସ୍ତଃ ଧାଁ ଦଉଡ଼
ମଳିନ ପଢୁନଥିବା ଖରା
ନିଛାଟିଆ ଲମ୍ବା ରାଷ୍ଟ୍ରା, ଜୀବନର ।

କେହି କହୁନ୍ତି ଏ କବିତାରେ
ସେଇମାନଙ୍କ କଥା ନାହିଁ
ଯୋଉମାନଙ୍କର ଉଛୁଡ଼ି ଯାଇଛି ଭିଟାମାଟି
ଯୋଉମାନେ ଜମି, ଜଳ ଓ ଜଙ୍ଗଲପାଇଁ
ଲଭୁଛୁନ୍ତି, ମଭୁଛୁନ୍ତି, ଜିତିହାସ ପାଳମୁଛୁନ୍ତି
ଯୋଉମାନେ ବିନା ଶିଙ୍ଗରେ ମାଟି ତାତୁତାତୁ
ଅକାଳରେ ମାଟି ହଉଛୁନ୍ତି ।
ସେଇମାନଙ୍କ ତୋକଶୋଷ
ଦୁଃଖ ଯାତନା, ଲୁହ ଲେଂଜରା
ଯଦି କବିତା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ
ସେ କବିତା କବିତା ନୁହଁ
ଶବର ଅଯଥା ଆତସବାଜି ।

ସମାଜକୁ ସୁଧାରିବାର କାମ କବିର ନୁହଁ
କବି ପ୍ଲାକାର୍ଡର ଛିଡ଼ାହୁଏନାହିଁ ରାଜରାଷ୍ଟ୍ରାରେ
ଧନୁତାରଧରି ମାତେନାହିଁ ଆଦୋଳନରେ
ଉଠାଏନାହିଁ ବନ୍ଧୁକ
ଚଳାଏନାହିଁ ଖଣ୍ଡ
ଘର୍ଷର ନାଦରେ କଂପାଏନାହିଁ ମେଦିନୀ
ଷଢ଼ୁମ୍ବା କି ଘେରାନ ପାଳଗେନାହିଁ
କାହାର ପକ୍ଷ କି ପ୍ରତିପକ୍ଷରେ
ଯୁଦ୍ଧଭୂଜରେ ଛିଡ଼ାରହେନାହିଁ ।

କବି ଯାହା କରେ କେବଳ କବିତାରେ
କବି ଯାହା କହେ କେବଳ କବିତାରେ
କବି କବିତାରେ ଜୀଏଁ
କବିତାରେ ମରେ

କବିତାରେ ଶୋଭ ବାଢ଼େ
କବିତାରେ ଶୋକ ପାଲେ ।

ଦିଲ୍ଲୀ ଦୁଷ୍କରମର ଦୁଃଖକୁ କବି ଭୋଗେ
ପିପିଲି ପାଡ଼ିତାର ବିଜଳପଣ କବିକୁ ଘାରେ
କଳିଙ୍ଗନଗରର କଟାପାପୁଲିକୁ ଦେଖି
ବିବ୍ରତ ହୁଏ କବି
କଷମାଳର ନିଆଁଧାସରେ
ବି ତାତିଯାଏ କବି
କବି ନୟାଗମରୁ ନାରାଯଣପାଟଶାୟାଁ
ନିଜକୁ ବିଛେଇଥାଏ ଘଟଣାଙ୍କ ମେଳିରେ
ତାର ଆହ୍ଵାନ ନିଷୟ ପାହଂଚି ସାରିଥାଏ
ମୃତ କପାଚାଶୀର ଦୁଆରେ
ସେ ହତତମ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ
ମହାକାଳପଢ଼ା ପାଡ଼ିତାର ଦୁଦ୍ରଶାରେ
ସେ ରାଜନୀତିରେ ନଥାଏ କି
ନଥାଏ ସମାଜକର୍ମାଙ୍କ ମେଳିରେ ।

ଅଥଚ ସେ ସବୁ ଦେଖୁଥାଏ
ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଉଥାଏ
ହେଉଥାଏ ଧୃଷ୍ଟବିଧୃଷ୍ଟ
ଲଞ୍ଜାଜଜ୍ର, ମର୍ମାହତ ।

ପ୍ରତିଥର ଧଂସୁପଚନ୍ଦୁ
ରୁଷ୍ଣରଥାଏ ସମ୍ବାଦନା
ସୂର୍ଯ୍ୟଭଳି କିଛି ଉଣ୍ଠୁଁ କି ନଉଣ୍ଠୁଁ
ସମ୍ବାଦନାର ଆକାଶରେ
ତଥାପି ସେ ସମ୍ବାଦନା ତୋଳେ ।

କବି ବିବରଣୀକାର ନୁହଁ
ଯୋଭ ଶବ ଛାଁ ଉତ୍ତରିପଡ଼ନ୍ତି କାଗଜ ଉପରେ
ତାକୁ ଜ ତଳ ଉପର ସଜାଡ଼େ
ଗଡ଼େ, ଭାଙ୍ଗେ, ଭାଙ୍ଗେ, ଗଡ଼େ
ଶଙ୍କ, ବକ୍ତ୍ଵ ଗଦା ପଦ୍ମ ଧରି ଉଭାହବାର
କୌଣସିରେ ଖର୍ଚ୍ଚକରେନି ବେଳକାଳ

ମନ ଭଲ ନଲାଗିଲେ
ନିଛାଟିଆ ନଜିକୁଲେ କୁଳେ ଚାଲିପାରେ
ଧୁ ଧୁ ଖରାରେ ହତ କି ଅଧ ରାତିରେ
ଯାହାର ପାଦଚିହ୍ନ ପଡ଼ିଥାଏ ଓଦାବାଲିରେ

କିଛି କଣ ରହେ
ପୁଣି ଲିଭିଯାଏ ହୁଏତ
କିଛି କଣରେ ।

ଦେଶ

ଗାୟତ୍ରୀବାଳା ପଣ୍ଡା

ମୁଁ କୋଉଠି ଅଛି !

ମୋ ପାଖରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାହିଁ
ବୋମା ନାହିଁ
ବଞ୍ଚା ନାହିଁ

ଅଛି କଲମ
ଅଛି କଷମା
ଅଛି କୋହ ଓ କାରୁଣ୍ୟ

କିଛି ଶବଙ୍କୁ ଏତୁସେବୁ ଗୋଟେଇଆଣି
ମୁଁ ରଖୁଛି ମୋ ବଖରାରେ
ଓ କୁମଶାଃ ରୁଷି ହୋଇଯାଉଛି ମୋ ଅସହାୟତାରେ ।

ମାତ୍ରବାଦୀଙ୍କ ଗୁଲିରେ ନିହତ କିଛି ଶର
ଯିଏ ପଡ଼ିରହିଛନ୍ତି ଜଙ୍ଗଳରେ, ପାହାଡ଼ଶୋଲରେ
ଅଜଣା, ଅଚିହ୍ନ
କିଛି ଶର ହାତରେ ପ୍ଲାକାର୍ଡ ଧରି
ମାତ୍ରିହନ୍ତି ହରତାଳରେ
କିଛି ଶର ନ୍ୟାୟପାଇଁ
ଅଦାଲତକୁ ଦୌଡ଼ୁଛନ୍ତି ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ
କିଛି ଶର ବିପିଏଲ୍ କାଢ଼ିପାଇଁ,
ବାର୍କ୍ଷକ୍ୟ ଉଠାପାଇଁ
ବସି ରହିଛନ୍ତି ସରପାଇର ଅଗଣାରେ
କିଛି ଶର ସଜାଡ଼ୁଛନ୍ତି ନିଜ ଭାଗ୍ୟ
ବଲାକ୍ଷାରପରେ ବଳିପଡ଼ିଥିବା ଅନ୍ଧାରରେ

ସେଇସବୁ ଶବଙ୍କୁ ନେଇ ମୁଁ ବସିରହିଛି
ମୋ ବଖରାରେ
କିଛି ରକ୍ତ
କିଛି ଲୁହ
କିଛି ଦୟନୀୟତା
କିଛି ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସଙ୍କ ଗହଣରେ ।

ଦେଶପାଇଁ ମୋର କ’ଣ କରିବା କଥା
କ’ଣ ଭାବିବା କଥା
ମୁଁ ଜାଣିନି
ଯୋଦମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବାହୁବଳ ଅଛି
ପ୍ରତିପାଇଁ ଅଛି
ଅସୁମାରୀ ଧନ ଅଛି
ଦେଶ ସେମାନଙ୍କର
ସେମାନେ ବେଶୀ ଭାବନ୍ତି ଦେଶ ବିଷୟରେ
ସମୟ କହୁଛି ।

ମୁଁ କୋଉଠି ଅଛି

କିଏ କୋଉଠି କାଂଦିଦେଲେ
ଦୁଲୁକି ଉଠୁଛି ମୋର ଛାତି
କିଏ କୋଉଠି ହାରିଗଲେ
ବିଧୁଷ ହୋଇଯାଉଛି ମୋର ବିଶ୍ଵାସ
କିଏ କୋଉଠି ପଡ଼ିଗଲେ
ଭାଂଗିରୁଜି ଯାଉଛି ମୋର ହୃଦୟ ।

ମୋ ପାଖରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାହିଁ
ବୋମା ନାହିଁ
ବଞ୍ଚା ନାହିଁ

ନିଜକୁ କି ଆଉ କାହାକୁ
ସୟାଳିନବାକୁ
ମୋ ପାଖରେ
କିଛି ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ

ଅଛି କଲମ
ଅଛି ତୁଳୀ
ଅଛି କିଛି ଅସ୍ତିରତା

ତାଂକୁ ଜ ନେଇ ମୁଁ ବସିରହିଛି ମୋ ବଖରାରେ
କବିତା ଲେଖୁଛି
ଚିତ୍ର ଆଂକୁଷ୍ଠି
ଅସ୍ତିର ପଦଚାରଣା କରୁଛି

ସବୁ ଶର
ସବୁ ଚିତ୍ର
ଜଣେ ଜଣେ ମଣିଷ
ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ଦେଶ ।

ସେଇ ଦେଶ
ଯାହା କଥା କେମିତି ଭାବିବାକୁ ହୁଏ
ମୁଁ ଜାଣିନି

ସେଇ ଦେଶ
ଯାହାପାଇଁ ମୁଁ ଥରେହେଲେ ବି
ମୁଗ୍ର ଦିଶିପାରୁନି

ସେଇ ଦେଶ
ଯିଏ ରକ୍ତହେଇ ମୋ ଶିରାରେ ବହୁଥିଲେ ବି

ଦେଶକୁ କେମିତି ଭଲପାଇବାକୁ ହୁଏ
କାହାକୁ ବୁଝାଇପାରୁନି !

ଶିଶୁମାନେ ପ୍ରଶ୍ନଚିହ୍ନ ପାଲଟିଗଲେ ଗାୟତ୍ରୀବାଳା ପଣ୍ଡା

ଶିଶୁମାନେ ପ୍ରଶ୍ନଚିହ୍ନ ପାଲଟିଗଲେ
କାଇଁକି ଦୁଲ୍ଲକ୍ଷ ଉଠେ ଦେଶ !

ଦି ପହର ଖରାରେ
ଯେବେ ସିଂ୍ହିଯାଉଥାଏ ଚମ
ଆଖିରୁ ବାହାରି ପଡୁଥାଏ ଜୁଲୁଜୁଲିଆ ପୋକ
ଭୋକ କୋରି ପକରଥାଏ ଅନ୍ତନାଡ଼ୀ

ଶିଶୁମାନେ ବସିଥାନ୍ତି ଲମ୍ବାଧାଡ଼ିରେ
ଖାଦ୍ୟପାଇଁ ନୁହଁ କି
ବହିଖାତା ପାଇଁ ନୁହଁ
କି ଖେଳନା କଣ୍ଠେଇ ପାଇଁ ନୁହଁ
ମାଗୁଥାନ୍ତି ମାଟି-ମୁକ୍ତି
ମାଗୁଥାନ୍ତି ବଂଚିରହିବାର ଅଧିକାର
ମାଗୁଥାନ୍ତି ଶାନ୍ତି-ଶ୍ଵିତି ।

ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଚିକଚିକ୍ କରୁଥିବା ଖରା
ମାନଚିତ୍ରରୁ ସବୁ ରଂଗ ପୋଛି ଦେଇପାରେ
ଛାତିରେ ଲହଢ଼ି ଭାଙ୍ଗୁଥିବା ଶୋଭ
ପ୍ରଳମ୍ବ ରଚିପାରେ ପୃଥ୍ଵୀରେ
ମନରେ ଦାନା ବାଧୁପୁଣିବା ବିଦ୍ରୋହ
ଉବିଷ୍ୟତକୁ ରକ୍ତଜର୍ଜର କରିପାରେ ।

ଶିଶୁଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମକୁ ତମେ ତୋଳିଧର
କାନ୍ତାସରେ, କ୍ୟାମେରାରେ, ଭାଷଣରେ
ତାଙ୍କୁ ଜଣାନଥାଏ
ସେମାନେ ପାଲଗୁଛୁନ୍ତି ଚିତ୍ର
ପାଲଗୁଛୁନ୍ତି ରୋଚକ ଖବର
ପାଲଗୁଛୁନ୍ତି ଓଜନିଆ ଶର, ଭାଷଣର

କେତେକେତେ ପ୍ରଲୋଭନ
ମିଛ ଆଶ୍ଵାସନା ସିଂ୍ହ
ସେମାନେ ଥାଆନ୍ତି ନିଜ ଜିଦ୍ରେ ଅଚଳ ।

ତମେ ଜାଣିନ
ଶିଶୁଙ୍କ ଆଖିରେ ଉଦ୍‌ଦୟିବା ସୁର୍ଯ୍ୟ
କେତେ ଉଦ୍‌ଦୟିକ, କେତେ ହାଲୋଳ

କେମିତି ହତରମ୍ ହୋଇଯା'ତି
ଜଣ୍ମିର !